

Během husitských válek, kdy se stal Český Krumlov útočištěm mnoha katolických duchovních, byla knihovna obohacena o některé jednotliviny – především z kláštera bechyňských spolubratří. Katalog z roku 1502 zaznamenal stav knihovny ještě před mohutným průnikem tištěné knihy, která rychle zatlačovala rukopisy. Seznam čítal na 163 svazků, neevidoval ale všechny jednotky, takže Hradilová soudí, že jejich celkový počet byl blízký dvěma stům. Více než polovinu v katalogu zachycených svazků se autorce podařilo ztotožnit s některým dvojnásobem existujícím rukopisem, což je velmi vysoké číslo.

Pokud jde o obsahový profil knihovny, je zřejmé, že byla orientována s ohledem na zaměření řádu – tudíž kazatelské příručky a nauková literatura tvoří její základ. I pro středověké dějiny knihovního fondu jsou důležité dva katalogy z 18. století, z nichž ten druhý, sepsaný roku 1787, je novým objevem. S jejich pomocí lze do značné míry zjistit množství ztrát, které knihovna prodělala během rané novověké období. Pozornost je také, zcela po zásluze, věnována i osudům knihovny (lépe řečeno převážně jejím středověkým rukopisům) v 19. a ve 20. století, kde autorka opět využila dílem dosud zcela neznámé prameny. Z hlediska jazyka převládají ve zkoumaném knižním souboru latinské rukopisy, nacházejí se zde ale i kodexy v národních jazycích, psané česky a německy. S tím souzní i jazyk glos v některých rukopisech, které měly jak český, tak německý charakter.

V případě středověké knihovny česko-krumlovských minoritů tak máme před sebou na české poměry poměrně rozsáhlý soubor, z něhož se dodnes dochovalo 90 rukopisů. Vývoj knihovny byl ale specifický také v tom, že její chod nebyl přerván během husitských válek. Řeholní komunita se mohla dál nerušeně rozvíjet a svůj knižní soubor nadto obohacovat z fondů klášterů, které takové štěstí neměly. Na počátku 16. století tak představovala jednu z mála knihoven, která se organicky vyvíjela i během turbulentního 15. století. Svým tehdejším rozsahem – asi 200 svazků – se řadila mezi slušně rozrostlé minoritské knihovny střední Evropy se stále ještě převládajícím rukopisným elementem (prvotisků byla jen asi jedna pětina). Tento vývoj ji řadí spíše do kontextu tehdejších mimočeských knihovních souborů.

TOMÁŠ VELIČKA

Ora et labora. Vybrané kapitoly z dějin a kultury benediktinského řádu, edd. Markéta JAROŠOVÁ – Radka LOMIČKOVÁ, Katolická teologická fakulta UK v Praze, Praha 2013 (= Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium XV)

253 s., ISBN 978-80-7422-246-7

Deset autorů různých badatelských zaměření a přístupů si vytklou za cíl pojednat o vybraných kapitolách z historie a kulturního působení benediktinských klášterů. Petr Sommer v úvodním slově konkretizuje, že ambicí autorského kolektivu bylo upozornit na vybraná témata mimo tradiční oblasti dějin umění, archeologie, architektury, případně se zamyslet nad rolí benediktinů v politice či hospodářství.

Petr Sommer se ujal i prvního příspěvku, jenž se věnuje osobnosti mnicha a poustevníka Gunthera/Vintřře a jeho vztahu k nejstarším českým klášterům. Stať se sice poněkud vzdaluje úvodnímu proklamativnímu vymezení vůči tradičním tématům, na druhou stranu funguje jako solidní úvod do problematiky středoevropského raně (z evropské perspektivy vrcholně) středověkého mnišství a církve obecně. Petr Kubín se poté zamýšlí nad nejstaršími dějinami břevnovského kláštera, resp. nad otázkou jeho založení ve vztahu k angažmá sv. Vojtěcha. Lze předpokládat, že tato studie se stane nejvíce diskutovanou z celé publikace. Kubín totiž ve stopách Johannese Frieda a Dušana Třeštíka zpochybnil relevanci kládení počátků břevnovského kláštera do sklonku 10. století; existenci tohoto dle tradice nejstaršího mužského řeholního domu v Čechách podle něj nelze doložit před polovinou 11. století. Přihlášení se k svatovojtěšskému kultu tak mělo být podle Kubína spíše legitimizační strategií břevnovských mnichů.

Tezím Petra Kubína nelze nepřiznat inspira-tivnost, neboť prameny svědčící pro tradiční založení opatství před koncem 10. století jsou nečetné a v mnohém problematické. Ani Kubínova argumentace však není dostačující. Složitou otázkou, která má dalekosáhlé důsledky nejen pro dějiny Břevnova, ale i pro dějiny celé české a moravské raně středověké církve a společnosti, řeší Kubín

na minimální ploše, aniž by tak mohl postihnout všechny souvislosti. Nedostatečně se podle mého názoru vyrovnal např. s předchozím diplomatickým badáním a fungováním historické paměti.

Zájem o problematiku hagiografie a kultu světců v benediktinských kláštřech, prezentovaných v úvodu, naplňuje obsáhlá studie Jana Royta. Autor mapuje na příkladu kláštera sv. Jiří, Kladrub, Sázavy, Sv. Jana pod Skalou a především širšího břevnovského (resp. břevnovsko-broumovského) klášterství vývoj kultu světců, sleduje i uchovávaní paměti na jednotlivé donátory, a to vše v období středověku i raného novověku. Royt vstupuje do polemiky s Kubínovým názorem, aniž by však snesl konkrétní argumenty. Soudí totiž, že opatství bylo založeno již mezi lety 984–988 (což je myšlenka, kterou vyslovil již ve třicátých letech 20. století Václav Hrubý, jeho text však místo v poznámkách nenalezl), v tradičně skloňovaném roce 993 pak byl klášter toliko vysvěcen. Royt uzavírá svoji studii konstatováním, že benediktinská ikonografie byla v českých zemích velmi bohatá, přičemž dle všeho citlivě reagovala na místní tradici. Autor snesl skutečně ohromné kvantum dokladů, jen škoda, že v informačně bohatém textu se s ohledem na jeho popisnou strukturu poněkud ztrácí výklad dynamiky vývoje.

Pokud je společným jmenovatelem prvních studií problematika světců, další texty propojuje téma kultury a umění. Obsáhlá studie Viktora Kubíka se zaměřuje na proměny podoby a role středověkých klášterních skriptorií ve střední Evropě mezi lety 600–1300. Autor tradičně akcentuje význam klášterů pro uchování antického dědictví především v období karolinské a otonské renesance. České prostředí bylo podle jeho soudu po dlouhý čas pouhým recipientem zahraničních podnětů, což opět souzní s dosavadními poznatky. Ovšem i za této situace byla role českých klášterů krucióální, neboť byly mediátory v procesu přeshraniční nabídky a poptávky, jak lze demonstrovat např. na proslulém Kodexu vyšehradském. Kubíkova studie je bezpochyby velmi poučená a nabitá informacemi, avšak i při vědomí toho, že v centru jeho zájmu stojí primárně knižní malba, přínosné by bylo reflektovat paleografické a kodikologické práce Dalibora Havla, které přinášejí řadu cenných poznatků k písemné kultuře českých raně středověkých klášterů (a to především ve vztahu k Břevnovu, který pokládá i Viktor Kubík za klíčovou instituci 12. století).

Studie Petry Oulíkové je materiálově bohatým zpracováním pečeti svatojiřského kláštera. Autorka nejen mapuje jednotlivé exempláře, ale i sleduje vývoj a četnost jejich dochování ve vztahu k diplomatickému materiálu. Došla tak k závěru,

že v archivu kláštera sv. Jiří se nachází z období 12.–16. století asi sto padesát listin, z nich však jen dvacet je vydáno jménem abatyše a konventu. Z celkového počtu přibližně dvaceti pěti představených známe pečetní otisk jen u deseti z nich. Po celý středověk byl také používán pouze jeden otisk konventní pečeti; ta byla poprvé užita v roce 1281, dochovaný exemplář však pochází až z roku 1305. Pečetě svatojiřského kláštera podle autorky obecně odpovídají dobové praxi, tu a tam reflektují sociální status abatyše.

Krátký text Marka Pučalíka se zabývá zatím málo známým reliquiářem s ostatky ctihodné Mlady z druhé poloviny 17. století. Studie Veroniky Horové analyzuje ikonografickou stránku pozdně gotické malířské výzdoby v kapli sv. Ludmily v bazilice sv. Jiří, a to včetně zajímavé historie objektu na jedné straně a památkové ochrany a dobově podmíněné restaurátorské praxe na straně druhé coby faktorů, které interpretaci maleb nastavily jasné limity.

Kratičkový text Františka Záruby se zabývá zcela konkrétním problémem první písemné zmínky o Týnci nad Sázavou. Vstupuje do dialogu s názorem Vratislava Vaníčka, který hledal Týnec nad Sázavou mezi majetky svatojiřského kláštera, jak je uvádí listina krále Přemysla Otakara I. z roku 1227. Vaníčková interpretace, která se již zabydla v literatuře, by musela vést k odmítnutí teze Tomáše Durdíka o Týnci jako hradu královského založení. Záruba dochází k názoru, že v listině zmíněný Týnec není Týncem nad Sázavou, ale lokalitou situovanou v bezprostřední blízkosti Prahy.

Předmětem zájmu Miroslava Šmieda se stalo znázornění Nebeského Jeruzaléma v kostele sv. Jakuba v Rovné u Stříbrné Skalice. Autor klade výzdobu do souvislosti s kulturním rozkvětem sázavského kláštera v době opatů Silvestra a Reginalda z Met i benediktinské spirituality 12. století. Zcela autonomně stojí závěrečný příspěvek Markéty Jarošové, který nabízí vhléd do medievistické klášterní expozice Metropolitního muzea v New Yorku, a to s důrazem na dějiny formování těchto sbírek. Poučné představení českému publiku nepřilíš přístupných fondů autorka zakončuje srovnáním s instalací sbírek středověkého umění Národní galerie v Anežském klášteře.

Příspěvky ve sborníku mezi sebou zachovávají jen minimální spojovací linku, kterou tvoří benediktini, svatí či různé podoby kulturního působení. Domnívám se rovněž, že editor mohl tu a tam sehrát aktivnější roli. Zbytečně působí např. opakování některých údajů v textech různých autorů (viz obsáhlé pasáže resumující život poustevníka Vintře v textu Jana Royta, přičemž o tomtéž už

před ním pojednal dostatečně Petr Sommer). Překvapí také skutečnost, že ne vždy jsou zjevné citace či převzaté informace doprovázeny náležitým poznámkovým aparátem. Velkou vadou na kráse předkládané publikace je pak terminologie, zrcadlící se již v názvu. Třebaže publikace není chronologicky vymezena, drtivá většina studií se zabývá epochou středověku. Právě pro tuto dobu je však problematické hovořit o benediktinském řádu. Lze pochopit, že se jedná o zažitý termín, jehož nahrazení není stylisticky jednoduché a patrně by neprospělo srozumitelnosti knihy mimo okruh specialistů. Avšak kde jinde než u odborné publikace je možno čekat alespoň poznámku, která by hned v úvodu tyto komplikace vysvětlila a relativizovala dále ze stylistických důvodů používaný termín řád?

JOSEF ŠRÁMEK

Dalibor PRIX, *Kružbová okna presbytáře městského kostela v Uničově. O cestě jednoho motivu napříč 13. stoletím z Francie na Moravu*, Slezská univerzita v Opavě, Opava 2014
422 s., ISBN 978-80-7510-120-4

Autor v úvodu své práce stručně a výstižně zhodnotil současnou situaci ve vědě a výzkumu slovy o tom, že vzniká „společensko-politicky motivovaná záplava nejrůznějších projektů, programů a grantů, vesměs příliš krátkých na soustavnější vědecký výzkum, zato o to důslednější v požadavcích na tzv. výstupy“. Předložená kniha však dokládá, že i v této době s mnohdy nesmyslnými požadavky na „efektivitu“ výzkumu za každou cenu může vzniknout kvalitní a obsahově významná práce. Ta však není jen výsledkem dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace, neboť vznikla především díky nezměrnému mnohaletému badatelskému úsilí autora při studiu středověké architektury.

Středobodem předložené práce se stal městský farní kostel Panny Marie v severomoravském Uničově, který vznikl tak jako řada soudobých sakrálních staveb proto, aby mohl „vzbuzovat respekt a obdiv cizinců, uspokojovat nároky domácích a hlavně zalíbit se Bohu, jehož obranná milost byla podle tehdejšího přesvědčení nejen blahodárná, ale přímo existenčně nezbytná“. Kniha je rozdělena přibližně na čtvrtiny, z nichž ta poslední zahrnuje seznam literatury, fotografií

a rejstříky. V první části se autor zabývá historií farní správy a středověkými stavebními dějinami kostela. Přináší přehled dosavadních výsledků výzkumů a s tím souvisejících názorů badatelů, v kterých mnohdy převládá „magický“ rok 1330 tradovaný jako doba založení a výstavby kostela. Zkoumanou památku dále srovnává z hlediska kompozice půdorysu s řadou příbuzných objektů, zejména s kostely sv. Václava v Olomouci a sv. Mořice v Kroměříži, které jsou spojeny s osobou olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku († 1281), s kostelem sv. Jakuba v Jihlavě a s dalšími sakrálními stavbami na Moravě i ve Slezsku a v Sasku. Někde však při snaze porovnat uničovský kostel s ostatními stavbami naráží na limitující faktor, kterým se stal požár kostela 7. srpna 1779, následná adaptace a s ní související zánik středověkých kleneb a změna podoby některých částí kostela.

V kapitole věnované stavebnímu vývoji Prix na základě formální analýzy a srovnání s příbuznými stavbami přesvědčivě dokázal, že nejstarší část kostela, tedy presbytář se sakristií a spodní část dvojice západních věží, musely vzniknout již za vlády Václava II. na konci 13. století. Nově načrtnutý stavební vývoj městského farního kostela, který byl dlouhou dobou chápán jako deceřiný v podřízeném vztahu ke staršímu farnímu kostelu v nedalekém Medlově, výstižně doplnil velmi kvalitními grafickými rekonstrukcemi stavebních fází, zachycujícími postupný nárůst jednotlivých částí objektu. Analýza shromážděných kamenických značek v rámci možností potvrdila autorovy závěry ohledně začátku stavby kostela, respektive budování presbytáře se sakristií, kladené již do devadesátých let 13. století. Prokázala rovněž účast kameníka pracujícího po jistou dobu i na olomouckém dómu sv. Václava. Odlišné kamenické značky nasvědčují i rozdílnému stáří reprezentativního západního portálu, který autor klade do dvacátých až třicátých let 13. století, což opět dokládá srovnáním s charakterem příbuzných staveb vzniklých ve stejném časovém horizontu.

Obsahově nejvýznamnější a rozsahem největší část knihy se týká hledání původu tvarosloví kružbových oken uničovského presbytáře, respektive sledování původu a vývoje konkrétního motivu kružeb, „v nichž vrcholový, nebo v bohatší kružbové skladbě uplatněný čtyřlíst má osy laloků, vůči sobě kolmé, postaveny nikoliv svisle a horizontálně, ale diagonálně“, jak dále zkráceně uvádí „čtyřlíst pootočený o 45°“. I v této části autor pracuje velmi pečlivě a systematicky, neboť nejprve shrnuje dosavadní publikované názory na jeho původ a význam. Při sledování tohoto v česko-moravské architektuře druhé poloviny 13. století vzácného